

Демографски преглед

Београд

Година XIV

Број 54/2014

ИСТРАЖИВАЊЕ О КОРИШЋЕЊУ ВРЕМЕНА У СРБИЈИ: РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ЖЕНА И МУШКАРАЦА

Време је један од кључних елемената приватног и професионалног живота људи у савременим друштвима. Осим важности за појединца, оно привлачи пажњу као социолошка чињеница. Време је ресурс организације свакодневног живота и као такво налази се међу факторима који утичу на одлучивање о рађању (Благојевић, 1997). Поред тога, начин коришћења времена открива уређеност односа унутар породице, као и услове и квалитет живота.

Резултати Истраживања о коришћењу времена дају смернице политикама у области социјалног рада, здравства, образовања, али и у погледу регулисања демографских питања, као што су фертилитет и морталитет. Познавање коришћења времена према старости, полу, образовању, брачном статусу, економским карактеристикама, здравственом стању, значи увид у специфичне потребе становништва.

Успостављање Истраживања о коришћењу времена?

Овај истраживачки подухват започет је средином 1960-их, и временом се спроводи у све већем броју држава.¹ На основу искустава истраживања између 1999. и 2003. године, формулисане су додатне препоруке у погледу унапређења методологије. Циљ је био да се омогући што боља упоредивост података, као и да се повећа вредност добијених резултата у смислу њихове употребивости (Eurostat, 2009).

У Србији је прво, и до сада једино истраживање, спроведено у периоду 2010/2011. године, на узорку од 2340 домаћинстава (РЗСС, 2012). Подаци су прикупљани путем четири врсте инструмената: упитник за домаћинство, упитник за индивидуално лице старости 15 или

више година, дневник о главним и додатним активностима које лице обавља током 24 часа и приказ распореда радног времена током седам дана у недељи.

Зашто фокус на разлике између жена и мушкараца?

У извештају 2008/2009 године, UNDP је однос између плаћеног и неплаћеног рада унутар домаћинства поставио за један од индикатора хуманог развоја. Отуда, особености жена и мушкараца у коришћењу времена нису само показатељи родног односа. Оне говоре о развијености друштвених односа у једној држави. Заправо, родна неравноправност је једна од димензија друштвеног развоја, а специфичности у коришћењу времена су релевантан показатељ.

Поред тога, може се говорити и о важности у демографском смислу. Родне улоге продукују одређене демографске последице, међу којима

¹ <http://www.timeuse.org/mtus/projects>

су низак фертилитет, специфичности морта-литета и разлике у дужини очекиваног трајања живота (Шобот, 2012). Разлике у обављању појединих активности и у проведеном времену, упућују на успостављене обрасце родних улога и на карактер родног односа, између осталог, битних и у погледу ових демографских питања.

Родне разлике у коришћењу времена на примеру Србије

Време проведено у раду: плаћени и неплаћени посао

Женско становништво старости 15 или више година, током просечног дана проведе близу седам и по сати у раду, рачунајући плаћени и неплаћени посао (табела 1). У поређењу са мушкарцима то је за готово сат и по дуже, а разлог томе јесте време проведено у пословима унутар домаћинства и породице.

Табела 1. Просечно време женског и мушког становништва старости 15 или више година проведено у плаћеном и у неплаћеном раду, Република Србија 2010/2011.

	Сва лица				Она која су обављала активност			
	Жене		Мушкарци		Жене		Мушкарци	
	Радни дан	Дани викенда	Радни дан	Дани викенда	Радни дан	Дани викенда	Радни дан	Дани викенда
Плаћени посао	02:34	01:05	04:23	02:16	07:12	05:34	08:15	06:59
Неплаћени посао	04:50	04:54	02:17	02:14	05:05	05:12	02:59	02:53

Извор: Књига „Коришћење времена у Републици Србији 2010/2011“, РЗСС, 2012.

У обављању неплаћених послова и радним даном и викендом женско становништво, у просеку, проведе готово пет сати, а мушкарци нешто више од два сата. Мушка популација ређе учествује у активностима које припадају овој групи послова. Док свега око 5% женског становништва старости 15 или више година није обављало неплаћене послове, то је био случај са више од једне петине мушке популације. Мушкарци који обављају неплаћене послове, у овим активностима проводе око три сата дневно, што је за два часа краће време у поређењу са женама.

Мушкарци чешће од жена обављају плаћене послове. Током радног дана то чини 53% мушког становништва старости 15 или више

година, и свега 36% женског становништва. Мушкарци који обављају плаћени посао, у тој активности проведу нешто више од осам сати дневно, што је за један сат дуже у односу на жене. Време проведено у плаћеном раду током викенда је краће код становника оба пола, али је разлика израженија. Мушкарци раде готово сат и по дуже суботом и/или недељом него жене.

Поред тога, и разлика у обављању неплаћеног посла је нешто израженија викендом. Жене тада нешто више времена проводе у овим пословима него радним данима, док је код мушкараца однос другачији.

Време проведено у раду и слободно време према породичном саставу

Породични састав чини релевантан оквир разлике у коришћењу времена жена и мушкараца. Она је најизраженија у случају породица са децом, и то кроз дужину времена проведеног у неплаћеном послу (табела 2). Жене које имају децу старости од 0 до 6 година у обављању неплаћених послова проведу више од седам и по сати, а мушкарци око три сата. Када најмлађе дете има између 7 и 17 година, у овим активностима жене проведу око пет и по сати, што је скоро три сата дуже у односу на мушкараце.

Табела 2. Просечно време лица старости 15 или више година која су обављала неки посао и оних који су располагали слободним временом, према породичном саставу, Република Србија 2010/2011.

		Плаћени посао	Неплаћени посао	Слободно време
Лица ван брака без детета до 17 година	жене	06:22	03:54	06:27
	мушк.	07:34	02:35	07:11
Лица ван брака са дететом до 17 година	жене	07:38	05:12	04:23
	мушк.	-	-	-
У браку/заједници са најмлађим дететом 7-17 година	жене	07:35	05:25	04:01
	мушк.	08:55	02:42	05:31
У браку/заједници са најмлађим дететом 0-6 година	жене	07:43	07:39	03:36
	мушк.	08:36	03:08	05:00
У браку/заједници без детета до 17 година	жене	06:39	05:29	05:12
	мушк.	07:45	03:14	06:34

Извор: Исто као Табела 1.

Жене које имају децу до шест година старости више времена од свих осталих проведу у обављању неплаћених послова. То чине два сата дуже него жене које имају децу школског узраста (основна и средња школа) и оне које су у браку, али немају малолетну децу.

Код мушкараца није тако јасно наглашено издвајање оних који имају децу до шест година старости. Они, као и мушкарци који су у браку али немају децу до 17 година, проводе око три сата у неплаћеном послу. То је за око пола сата дуже у односу на мушкарце који живе ван брака и немају малолетну децу, као и у односу на оне који имају децу старости између 7 и 17 година (табела 2).

Брига о детету је врста неплаћеног посла у којем жене са децом до шест година старости проводе три сата, а жене које имају старију децу (до 17 година) нешто више од једног сата. Између ове две групе жена не постоји битнија разлика у погледу времена проведеног у припреми оброка (око два и по сата), у одржавању домаћинства (око сат времена), у прању и пеглању (око сат времена).

Мушкарци који имају дете до шест година старости и укључени су у бригу о њему, у овим активностима проведу око сат и четрдесет и пет минута, а они чија су деца стара између 7 и 17 година, сат времена. У поређењу са женама, време које мушкарци утроше бринући о деци школског узраста је за око петнаест минута краће, што је значајно слабија разлика него она утврђена за активност око деце предшколског узраста.

Разлика између жена и мушкараца у дужини слободног времена такође је најизраженија код оних који су у брачној или ванбрачној заједници и имају децу (табела 2). Време које жене проводе у слободним активностима је за око сат и по краће у односу на мушкарце, а слободно време жена са децом предшколског узраста траје најкраће.

Разлика није значајно мања ни између жена и мушкараца који нису у браку, као и између оних који су у браку и немају децу млађу од 17 година. Мушкарци који располажу слободним временом, у просеку имају између пет и нешто више од седам сати, а жене између три и по и

шест и по сати, у зависности од породичног састава.

Како запослене жене и мушкарци проводе време?

Запослене жене проводе око један сат мање времена у плаћеним пословима него запослени мушкарци, али у укупном раду проведу више од једног сата дуже у односу на мушкарце (табела 3). Оне, у просеку, готово десет сати проведу у раду, а мушкарци нешто више од осам сати.

Табела 3. Просечно време запослених жена и мушкараца проведено у плаћеном и неплаћеном раду, и у слободном времену, Република Србија 2010/2011.

	Плаћени посао	Неплаћени посао	Слободно време
Жене	05:48	04:09	03:49
Мушкарци	07:06	01:34	05:00

Извор: Исто као Табела 1.

Разлози краћег времена проведеног у плаћеном послу могу се пронаћи у социо-професионалној структури запослених жена и у особеностима послова које претежно оне обављају. Жене су мање заступљене од мушкараца на менаџерским и руководећим пословима, ређе обављају боље плаћене послове, а њихова економска активност и радно ангажовање су чешће ограничени неким породичним разлозима (Шобот, 2014б).

Мада мушкарци више времена од жена проведу у плаћеном послу, „радно време“ запослених жена током просечног дана је дуже, услед обављања активности које припадају неплаћеном послу. У тим пословима оне проведу два и по сата више времена него

мушкарци, а последица такве распоређености послова јесте мање слободног времена.

Табела 4. Просечно време запослених жена и мушкараца који су обављали неплаћене послове, према врсти посла, Република Србија 2010/2011.

	Жене	Мушкарци
Бављење храном	02:07	00:46
Одржавање домаћинства	01:06	01:12
Послови у вези одеће и текстила	00:58	00:28
Куповина и услуге	00:35	00:42
Брига о детету	01:59	01:25
Изградња и поправке	----	01:23
Баштованство, кућни љубимци	01:06	01:17

Извор: Исто као Табела 1.

Од активности неплаћеног посла, жене највише времена проведу у припреми оброка и у бризи о деци (око два сата за сваку од активности), а затим у одржавњу домаћинства и пословима везаним за одећу и другу текстилну робу (табела 4). Запослени мушкарци који су укључени у активности бриге о детету, у овим пословима проводе за око пола сата мање времена него жене. Разлика је најизраженија у дужини времена које проводе у припремању хране, а специфично мушки неплаћени посао јесу кућне поправке и слично.

*
* *

Истраживање о коришћењу времена потврђује специфичност родних улога. Већа ангажованост жена у приватној сфери је видљива не само кроз чешће обављање послова који се тичу домаћинства и чланова породице, већ и кроз то што мушкарци који су укључени у ове активности у њима проводе мање времена од жена. Они више времена него жене проводе у плаћеном послу, али жене више времена од њих проводе у укупном раду током дана (плаћени и неплаћени посао).

Разлике између жена и мушкараца у начину коришћења времена сматрају се последицом политика које се тичу породице и заступљених модела запослености, као оквира који уобли-

чавају родне обрасце понашања (Anxo et al, 2011). Отуда, родни јаз у коришћењу времена није непроменљив. Равномернија расподела времена између жена и мушкараца створила би повољнији оквир демографског и свеукупног друштвеног развоја.

Литература

Anxo, D. et al, (2011). "Gender Differences in Time Use over the Life Course in France, Italy, Sweden, and the US", *Feminist Economics*, 17 (3), July 2011, pp. 159–195 (London).
<http://www.tandfonline.com/loi/rfec20>.

Благојевић, М. (1997). *Родитељство и фертилитет: Србија деведесетих* (Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета).

EUROSTAT (2009). *Harmonised European time use surveys* (Office for Official Publications of the European Communities).

РЗСС (2012). *Истраживање о коришћењу времена у Републици Србији, 2010-2011*. (Београд: Републички завод за Статистку Србије).

Шобот, А. (2012). „Три демографске последице родно специфичних модела понашања на примеру Србије“, *Становништво*, год. 50, број 2.

Шобот, А. (2014а). *Родна неравноправност у Србији – демографско гледиште* (Београд: Институт друштвених наука).

Шобот, А. (2014б) "The Economic Activity of Middle-aged Women in Serbia as one of the Relevant Issues Regarding Gender Equality", *Зборник Матице српске за друштвене науке*, год. 63, број (3) 148.

Др Анкица Шобот